

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АВЕР'ЯНОВ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 327.7:061.1АСЕАН(5-12)(043.3)

БЕЗПЕКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ АСЕАН У ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних
систем та глобального розвитку

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
СКОРОХОД Юрій Степанович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри
міжнародних відносин та дипломатичної
служби

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, доцент
РЖЕВСЬКА Ніна Федорівна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій

кандидат політичних наук, доцент
КРУПЕНЯ Ірина Миколаївна,
Київський міжнародний університет
завідувач кафедри міжнародних відносин та
туризму

Захист відбудеться «05» травня 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.29 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Юрія Ілленка, 36/1.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 12.

Автореферат розісланий «31» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 Белоусова Н. Б.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Після завершення «холодної війни» та розпаду біполярної системи міжнародних відносин чітко простежуються процеси трансформації регіонального простору та концентрації нових викликів та загроз міжнародному миру на регіональному рівні. Загрози регіонального рівня, які є більш непередбачуваними, аніж ті, що існували в період «холодної війни», вимагають більш поглибленого дослідження проблем регіональної безпеки і, зокрема, ролі міжнародних міжурядових регіональних організацій як механізмів забезпечення взаємодії держав-членів для їх вирішення.

Особливого значення в цьому сенсі набуває дослідження проблеми забезпечення безпеки в Південно-Східній Азії (ПСА) – субрегіону, який динамічно розвивається. Це підтверджується як економічними успіхами країн субрегіону, так і інтеграційними перспективами ПСА, які безпосередньо пов'язані із діяльністю та розвитком Асоціації держав Південно-Східної Азії. Саме Асоціація шляхом висунення безпекових ініціатив (наприклад, формування Спільноти безпеки АСЕАН) забезпечує необхідний рівень взаємодії держав-членів в процесі спроб вирішення нагальних проблем безпеки в ПСА. АСЕАН – одна з небагатьох міжнародних організацій в Азії, що надає переговорну платформу у формі Регіонального форуму з питань безпеки, де малі та середні країни на рівні з великими державами світу можуть обговорювати і знаходити шляхи вирішення регіональних проблем у сфері безпеки, у тому числі й у питаннях протидії нетрадиційним викликам і загрозам. Відтак, АСЕАН вдалось зайняти провідне місце в системі політико-безпекових відносин в ПСА.

Водночас, слід зазначити, що сучасні наукові розвідки щодо діяльності АСЕАН в сфері забезпечення безпеки у регіоні Південно-Східної Азії залишаються все ще обмеженими з огляду на визначений автором предмет дослідження. Південно-Східна Азія займає достатньо скромне місце в ієрархії наукових пріоритетів вітчизняних дослідників у порівнянні з Азійсько-Тихоокеанським регіоном, в якому перетинаються національні інтереси більшості впливових держав світу. Є підстави констатувати, що проблема забезпечення безпеки та безпекового співробітництва в межах інтеграційних моделей ПСА досі не була об'єктом спеціального дослідження в вітчизняній політичній науці.

Підготовлене дослідження є актуальним з практичної точки зору, оскільки дає розуміння динаміки і основних тенденцій розвитку регіону Південно-Східної Азії, що уявляється важливим з огляду на необхідність вибудовування конструктивних відносин України з державами-членами АСЕАН та налагодження з ними співпраці в сфері підтримання міжнародного миру та безпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках Комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації», затвердженою Вченою Радою Університету, протокол №12 від 20 червня 2011 р., і науково-дослідної теми

Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» (номер державної реєстрації 0111U007054), зокрема, її підрозділу 1 «Україна в сучасних політичних та безпекових процесах».

Мета і завдання дослідження визначені з урахуванням науково-теоретичної та практичної актуальності обраної теми та стану її дослідженості. Метою даного дослідження є аналіз концептуальних засад, механізмів та основних напрямів безпекової діяльності АСЕАН в регіоні Південно-Східної Азії.

У відповідності до сформульованої мети визначено сукупність основних завдань, спрямованих на її досягнення:

- з'ясувати роль АСЕАН у Південно-Східній Азії в контексті політико-безпекових відносин;
- проаналізувати вплив засадничих принципів функціонування АСЕАН на формування безпекового дискурсу в Південно-Східній Азії;
- дослідити особливості становлення Спільноти безпеки АСЕАН у постбіполярний період;
- визначити роль та місце Регіонального форуму АСЕАН з питань безпеки в архітектурі безпеки регіону Південно-Східної Азії;
- оцінити вплив ключових позарегіональних держав на формування безпекового порядку денного в Південно-Східній Азії.

Об'єктом дослідження є Асоціація держав Південно-Східної Азії як регіональна міжнародна організація.

Предметом дослідження є діяльність АСЕАН у сфері безпеки.

Методи дослідження визначені специфікою об'єкта та предмета дослідження, метою і завданнями дисертації. Методологічну базу дисертації складає парадигмальний підхід до аналізу міжнародних відносин, а саме такі ключові напрямки дослідження теорії міжнародних відносин, як неореалізм та конструктивізм. Міждисциплінарний характер обраної тематики зумовив використання низки загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, що застосовуються у вивченні міжнародних відносин: опис, аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція, історико-хронологічний та структурно-функціональний методи. Їх застосування обумовлено характером проблем, що вирішуються у дисертаційному дослідженні. Загальнонаукові методи дали можливість визначити місце та роль АСЕАН у формуванні архітектури безпеки в ПСА. У свою чергу, використання спеціальних методів дало можливість дослідити та проаналізувати специфіку процесів та закономірностей сучасного безпекового порядку денного в субрегіоні. Поєднання цих наукових методів дало можливість усебічно й комплексно дослідити діяльність АСЕАН у сфері безпеки у Південно-Східній Азії у постбіполярний період.

Робота виконана з урахуванням принципів системного та геополітичного аналізу, які дозволили комплексно розглянути поставлені завдання. Системний метод у поєднанні з компаративним дозволили розглянути зовнішньополітичні стратегії ключових держав в субрегіоні, які впливають на зміст

та форми прояву архітектури безпеки ПСА в їх тісному взаємозв'язку з внутрішніми та зовнішніми чинниками, а також виявити особливості внутрішньорегіональних безпекових процесів з урахуванням нових викликів і загроз для міжнародного миру і безпеки в межах регіональної системи міжнародних відносин. Окремі елементи геополітичного аналізу дозволяють простежити процеси трансформації балансу сил в регіоні, проаналізувати політичні та соціокультурні чинники, що впливають на політику держав та їх союзників, дослідити динаміку геополітичної кон'юнктури для об'єктивного визначення просторової організації Індостанського регіону.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі залучення й комплексного аналізу широкого кола джерел здійснено всебічне дослідження безпекової діяльності АСЕАН в Південно-Східній Азії.

Основними положеннями, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є наступні:

Вперше:

- доведено, що формування Спільноти безпеки АСЕАН стало закономірним етапом еволюції Асоціації в умовах перебалансування геостратегічного простору у постбіполярний період;
- з'ясовано, що процес трансформації Азійсько-Тихоокеанського регіону в Індостанський регіон впливатиме на безпекову ситуацію в Південно-Східній Азії.

Набули подальшого розвитку:

- підходи до розуміння взаємозв'язку між особливостями прийняття рішень в АСЕАН та формуванням Асоціацією підходів в сфері забезпечення безпеки в регіоні Південно-Східної Азії;
- обґрунтування визначальної ролі АСЕАН у створенні багатосторонніх діалогових механізмів та оцінка перспектив їх подальшого розвитку;
- дослідження специфіки безпекової діяльності АСЕАН в рамках АРФ;
- оцінка ролі та значення впливу ключових позарегіональних держав на формування архітектури безпеки в Південно-Східній Азії;
- систематизація етапів діяльності АСЕАН у безпековій сфері.

Удосконалено:

- концептуально-теоретичну базу сучасних безпекових досліджень в Південно-Східній Азії;
- розуміння внутрішніх та зовнішніх причин, які спонукали держав-членів Асоціації до формування Спільноти безпеки АСЕАН, а також визначили її специфіку як форми співробітництва держав, що не передбачає створення спільної військової структури чи об'єднаних збройних сил.

Наукове і практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження обумовлюється їх актуальністю й науковою новизною. Основні результати та положення дисертації можуть стати основою для подальшого дослідження інтеграційних та безпекових процесів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в цілому та Південно-Східній Азії, зокрема. Матеріали дисертації можуть становити теоретичну цінність для дослідників-міжнародників, експертів-

сходознавців, працівників зовнішньополітичних та дипломатичних структур України.

Фактологічний матеріал та висновки роботи можуть бути використані у практичній діяльності Міністерства закордонних справ України та інших органів виконавчої влади, до компетенції яких входить відстоювання політичних та економічних інтересів України за кордоном, а саме в Індо-Тихоокеанському просторі, а також спеціалістів інших державних установ, науково-дослідних інститутів та центрів, які беруть участь у плануванні та здійсненні зовнішньої політики України в Азії.

Даний науковий доробок може бути задіяний в рамках навчального процесу у вищих навчальних закладах України при підготовці підручників, посібників та науково-методичних рекомендацій, а також при розробці та викладанні таких нормативних та спеціальних навчальних курсів, як «Міжнародні організації», «Основи національної та міжнародної безпеки», «Міжнародні відносини та світова політика», «Міжнародні системи та глобальний розвиток», «Зовнішня політика країн Азії», «Інтеграційні процеси та об'єднання в Азії, Африці та Океанії», «Міжнародні організації і регіональні інститути в країнах Азії, Африки та Океанії» тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та тези дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка і були представлені автором у доповідях і виступах на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: на міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна» (7 квітня 2016 р., м. Київ, Україна); на міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (27 жовтня 2016 р., м. Київ, Україна); на міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (30 березня 2017 р., м. Київ, Україна); на міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (26 жовтня 2017 р., м. Київ, Україна).

Публікації. Ключові положення та висновки даного дисертаційного дослідження викладені автором у 10 наукових працях загальним обсягом 4,82 д.а. (усі належать особисто автору). З них 3 опубліковано у наукових фахових виданнях, які затверджені МОН України, 2 – у закордонних наукових фахових виданнях, 1 – в інших наукових виданнях та 4 у формі праць апробаційного характеру.

Структура роботи обумовлена визначеними метою, об'єктом і предметом дослідження. Структурні елементи дисертації складають вступ, чотири розділи, дев'ять підрозділів, висновки та список використаних джерел (405 найменувань українською, російською та англійською мовами). Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінка, із яких 198 сторінок репрезентують основну частину роботи, 35 – список використаних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено наукове значення роботи, її зв'язок із науковими програмами, планами й темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його предмет та об'єкт, розкрито методи дослідження, його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, висвітлено методологічні засади та структуру дисертації, наведено інформацію щодо апробації та публікації результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи та джерельна база дослідження» викладено концептуальні засади дослідження, наведено огляд джерельної бази, а також з'ясовано стан наукової розробки проблеми в політичній науці.

У розділі доводиться, що після закінчення «холодної війни» та початку становлення доби постбіполярності виникла потреба в переосмисленні підходів до тлумачення безпеки з урахуванням сучасних тенденцій та трендів світової політики. У ХХІ ст. в умовах поглиблення процесів глобалізації традиційне розуміння безпеки виключно через військову призму втрачає свою релевантність. Безпека виходить за рамки матеріальної сфери життєдіяльності людини і розповсюджується на низку новітніх галузей – інформаційну, цифрову тощо. Запит на комплексне і усебічне дослідження нових реалій міжнародних відносин зумовлюється необхідністю наповнення новим змістом поняття індивідуальної, національної, регіональної, міжнародної та глобальної безпеки. В умовах стрімко зростаючої взаємозалежності держав у сучасному світі проблеми забезпечення безпеки потребують формування нових інституційних структур і механізмів її реалізації. Безпека стала набувати багаторівневого характеру та сприйматися в якості одного з найважливіших компонентів і умов сталого порядку і суспільного розвитку. Відтак підтримка міжнародної безпеки розглядається як визначальний фактор впливу на розвиток міжнародних відносин в цілому.

Однією з найбільш впливових політичних теорій післявоєнного світу тривалий час був політичний реалізм. У фокусі уваги представників цього напрямку традиційно залишалися проблеми влади, війни і безпеки. Ідеї реалістів спираються на такі праці, як «Історія Пелопоннеської війни» Фукідіда; «Володар» Н. Макіавеллі; «Левіафан» Т. Гоббса; «Про війну» К. фон Клаузевіца; «Морська сила в історії» А. Мехена; «Американська стратегія у світовій політиці» Н. Спайкмена. Формування реалізму як теоретичного напрямку в області вивчення міжнародних відносин відбулося в 1940-50-х рр. Серед його представників найбільш відомі імена Е. Карра, Г. Моргентау, Р. Арона, Х. Булла, Б. Бузана, М. Вайта, К. Волтса, Р. Гліпіна, Т. Дайсона, Ф. Закарії, Г. Кана, Дж. Кеннана, Дж. Кіршнера, Г. Кіссінджера, М. Лейфера, У. Ліпмана, Дж. Міршаймера, Р. Нібура, К. Томпсона, А. Уолферса, А. Фрідберга та багатьох інших.

Альтернативною є школа ідеалізму або лібералізму. Ідеї ідеалізму багато в чому беруть початок з часів європейського Просвітництва і пов'язуються, насамперед, з працями Г. Гроція «Про право війни і миру»; Ж-Ж. Руссо «Про

суспільний договір»; І. Канта «До вічного миру». Також в цьому контексті варто згадати про внесок таких відомих мислителів, як Дж. Лок та Ш. Монтеск'є. Вони відстоювали тезу про можливість побудувати світовий порядок без воєн, нерівності та тиранії. Основна увага приділялася вивченню умов миру та утвердженню справедливості у світовій політиці. Таке співіснування повинно спиратися на раціональні принципи, науку і освіту. Як парадигма лібералізм знаходить свій розвиток в роботах В. Вільсона, Б. Рассела, К. Дойча, Р. Даля, Д. Мітрані, Р. Кеохейна, Дж. С. Ная та інших.

До третьої великої школи дослідження міжнародних відносин відносяться конструктивісти. Конструктивізм як парадигма сформувався відносно не так давно – в 1990-х рр. і представлений як спроба синтезувати теорію міжнародної політики і соціологічні концепції, де фігурують такі поняття як «норми», «ідентичність», «культура». Найвідомішими представниками конструктивізму в міжнародних відносинах є А. Ачар'я, Е. Адлер, М. Барнетт, Т. Бірстекер, Е. Хаас, П. Катценштайн, Л. Сібрук, О. Вевер, А. Вендт, Т. Вайс та ряд інших.

Дисертаційне дослідження спирається на праці таких відомих політологів, як А. Ачар'я, М. Лейфер, Б. Бузан, А. Вендт, М. Барнетт, О. Вевер, К. Робертс, Д. Чу, С. Саймон, Ш. Наріне, Х. Катсумата, в яких розглядаються як загальнотеоретичні аспекти безпеки в міжнародних відносинах, так і окремі проблеми східно-азійських інтеграційних та безпекових процесів, що мають місце в АТР. Праці вищезгаданих авторів були важливими для розуміння специфіки міжнародних відносин та формулювання безпекового порядку денного в субрегіоні ПСА.

Становлення та подальший розвиток АСЕАН як міжнародної організації, стан сучасних інтеграційних та безпекових процесів в ПСА були і залишаються важливим напрямком дослідження для таких фахівців в галузі політології та міжнародних відносин як Г. Моргентау, К. Волтс, Х. Булл, Г. Кісінджер, К. Дойч, Дж. Най, Р. Кеохейн, Е. Адлер, Ю. Хааке, А. Йоргенсен-Даль, Дж. Чоу, П. Катценштайн, Р. Северіно. Їх наукові доробки стали основою для загально-теоретичного підґрунтя даного дисертаційного дослідження.

Серед вітчизняних фахівців з міжнародних відносин, які у своїх працях досліджували питання безпеки в Південно-Східній Азії, особливо варто відзначити Г.М. Перепелицю, В.Ю. Константинова, М.Г. Капітоненка, П.М. Ігнат'єва, Ю.В. Курнишову, М.М. Комарницького, Є.І. Барщевського, М.В. Воротнюк, І.М. Крупеню. Провідним українським дослідником процесів регіоналізації та інтеграційних процесів в ПСА є професор С.О. Шергін, якому належить цикл праць, присвячених проблемам регіональної співпраці та функціонування регіональної архітектури безпеки в АТР.

Важливими для розкриття теми дослідження були роботи української дослідниці Н.Д. Городньої. Зокрема, в монографії «Східна Азія у зовнішній політиці США (1989-2013 рр.)» авторка детально аналізує безпековий порядок денний в Східній Азії.

У монографії українського науковця О.В. Шевчука «Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку»

досліджуються особливості та тенденції розвитку системи безпеки АТР після розпаду Радянського Союзу; при цьому особлива увага була приділена ролі США та КНР в якості основних регуляторів безпеки та стабільності в АТР.

Важливу частину дисертаційної роботи складає аналіз ролі та місця Сполучених Штатів Америки в безпековому дискурсі ПСА. Авторів прислужилися для розкриття теми ґрунтовні праці українських американістів Н.Ф. Ржевської, С.П. Галаки, М.М. Рижкова, Є.Є Камінського.

Орієнтиром для загального розуміння основних тенденцій інтеграційних процесів в АТР стали оціночні підходи, сформульовані в дисертаціях таких українських вчених, як Р.С. Шахматенко («Міжнародні відносини в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в контексті формування «Тихоокеанської спільноти» (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.)»), О.В. Коломієць («Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації»), Є.І. Барщевський («Еволюція АСЕАН в контексті глобалізаційних викликів ХХІ століття»), І.Ю. Холод («Еволюція інтеграційних моделей у Східній Азії: порівняльний аналіз»), І.М. Крупеня («Малайзія в регіональній безпеці Південно-Східної Азії»).

З огляду на особливості наукової проблеми у дисертації широко використані документальні джерела. У ході підготовки даного дослідження автором вивчалися і використовувалися:

1) офіційні документи та матеріали АСЕАН, міжнародні договори та інші форми міжнародно-правових актів, зміст яких визначає та формулює окремі аспекти безпекової діяльності АСЕАН як організації. Найголовнішими документами, в яких прописані основоположні принципи та норми поведінки держав-членів АСЕАН у питаннях безпеки, є такі міжнародні договори, як Бангкокська декларація (1967 р.), Декларація про зону миру, свободи та нейтралітету в Південно-Східній Азії (1971 р.), Договір про дружбу і співробітництво у Південно-Східній Азії (1976 р.), Перша, Друга і Третя Балійські декларації згоди, Манільська декларація (1992 р.), Договір про створення в Південно-Східній Азії зони, вільної від ядерної зброї (1995 р.), документ «Бачення АСЕАН-2020» (1997 р.), Хартія АСЕАН (2007 р.), документ «Бачення Спільноти АСЕАН-2025» (2015 р.);

2) офіційні документи і матеріали, які містять публічні виступи та промови, інтерв'ю, прес-конференції, заяви офіційних осіб держав-членів Асоціації;

3) публікації політичних діячів держав-членів АСЕАН та їх партнерів по діалогу, в першу чергу США та КНР;

4) дослідження, аналітичні матеріали, експертні статті, підготовлені науково-дослідними центрами, міжнародними фондами, міжнародними і національними неурядовими організаціями;

5) довідкові і статистичні видання.

У другому розділі «Регіональні особливості безпекових відносин в ПСА в рамках АСЕАН» досліджено специфіку відносин країн Південно-Східної Азії у сфері безпеки. Зокрема, розглянуто поняття «безпека» через призму регіоналізму, регіональних інтеграційних процесів та міжнародно-правових норм власне АСЕАН як центрального багатостороннього механізму співробітництва з питань безпеки у

Південно-Східній Азії. Дисертантом встановлено взаємозв'язок між особливостями прийняття рішень в АСЕАН та формуванням Асоціацією підходів в сфері забезпечення безпеки в регіоні Південно-Східної Азії.

Розглянуто процес становлення Південно-Східної Азії як регіону. До 1941 р. Південно-Східна Азія була розділена між низкою європейських держав, що перешкоджало виникненню спільної внутрішньорегіональної ідентичності. Склалась ситуація, коли колишні колонії знали більше про Європу, аніж про своїх сусідів по регіону. Під спільним впливом колоніального минулого та подальшого здобуття країнами суверенітету та незалежності почали формуватись ознаки регіону Південно-Східної Азії як такого. Тенденція до цілісного сприйняття ПСА виникла після Другої Світової війни, коли внаслідок військових обставин концепція регіону Південно-Східної Азії почала змінюватись. В умовах «холодної війни» між США та СРСР відбувалось поступове формування власної національної і, як наслідок, в подальшому – регіональної самоідентифікації.

Досліджено природу та специфіку культурно-соціальної та нормативно-правової бази, яка обумовлює та багато в чому регулює безпекові взаємозв'язки держав-членів АСЕАН, а також впливає на характер їх відносин із позарегіональними акторами міжнародних відносин. Прагнучи посилити внутрішню стабільність і убезпечити себе від зовнішнього втручання, регіональні еліти Південно-Східної Азії взяли курс на виокремлення та подальше поглиблення нормативного базису відносин під загально-об'єднавчою назвою «Шлях АСЕАН». Термін «Шлях АСЕАН» часто використовується самими лідерами АСЕАН, щоб описати процеси взаємодії всередині організації і, водночас, відрізнити їх від інших (особливо західних) багатосторонніх форм співпраці.

В широкому розумінні поняття «Шлях АСЕАН» можна розглядати як процес прийняття основних політичних рішень, що має два взаємопов'язані компоненти, які притаманні традиційним механізмам прийняття рішень в громадах ПСА: мушаварах (консультації) і муфахат (консенсус). Базові елементи «Шляху АСЕАН», особливо ті, які можна описати поняттями «інформалізм» та «ad hoc», чітко простежувались у внутрішньорегіональній взаємодії в період становлення АСЕАН та надалі аж до середини двохтисячних років. В розділі наголошується, що «Шлях АСЕАН» також включає в себе дуже важливий принцип невтручання у внутрішні справи країн субрегіону, що став перешкодою для такого ключового інструменту сучасної регіональної безпеки у світі як регіональна інтервенція. Тобто «Шлях АСЕАН» є складним комплексним поняттям, що використовується учасниками організації для характеристики природи і специфіки процесів взаємодії в субрегіоні Південно-Східної Азії.

У розділі особливу увагу приділено процесу становлення Спільноти безпеки АСЕАН як однієї із трьох основних «опор» Спільноти АСЕАН. Відстоюється твердження про те, що Спільнота безпеки АСЕАН є базовою безпековою ініціативою організації, що має на меті забезпечення необхідного рівня взаємодії держав-членів у питаннях вирішення нагальних проблем безпеки в ПСА. Доводиться теза, що формування Спільноти безпеки АСЕАН стало закономірним

етапом еволюції Асоціації в умовах перебалансування геостратегічного простору у постбіполярний період. Дисертантом наголошено, що проект Спільноти безпеки АСЕАН – це не оборонний союз і не структура колективної безпеки в традиційному розумінні цього терміна. Це здебільше специфічна форма співробітництва держав, національні безпеки яких настільки взаємозалежні, що їх неможливо розглядати у відриві одна від одної. За таких умов національні інтереси у сфері оборони та безпеки кожної окремо взятої держави залежать від стану безпеки всієї групи представлених країн.

Спільнота безпеки АСЕАН може також розглядатися як система заходів спільного управління кризовими і конфліктними ситуаціями. Характерною рисою Спільноти є те, що вона не передбачає створення класичної військової організації, що координує дії генеральних штабів держав-членів, на кшталт Організації Північноатлантичного договору. Таким чином, Спільнота безпеки АСЕАН значною мірою відрізняється від західних безпекових інституційних моделей, поєднуючи в собі «східні» особливості прийняття рішень та специфіку відносин у сфері безпеки. Відображенням цього є відсутність чіткої командної вертикальної структури, а також суворе дотримання принципів «Шляху АСЕАН».

У третьому розділі «Інституційний вимір співпраці у сфері безпеки в ПСА» проаналізовано основні та найбільш значущі формати та механізми безпекової взаємодії у Південно-Східній Азії. Вагоме місце в роботі приділяється визначенню ролі та місця багатосторонніх діалогових механізмів, і, зокрема, Регіонального форуму АСЕАН з питань безпеки (АРФ) в архітектурі безпеки регіону Південно-Східної Азії. Обстоюється думка, що в умовах безпекової невизначеності постбіполярності в ПСА постала нагальна потреба у створенні регіонального органу з питань безпеки, який включав би не лише держави-члени АСЕАН, але і їх партнерів по діалогу та інші країни АТР для розробки спільних процедур колективного реагування на загрози, що стоять перед регіоном. Відтак було прийнято рішення про започаткування багатостороннього Форуму АСЕАН з питань безпеки, який був покликаний об'єднати зусилля міжнародної регіональної спільноти для координації дій, спрямованих на розв'язання найбільш гострих проблемних вузлів у сфері безпеки, в першу чергу – транснаціонального характеру. Наголошується, що створення у 1994 р. такої колективної дискусійної платформи стало важливим етапом еволюції АСЕАН, оскільки АРФ був одним з небагатьох широкопредставницьких багатосторонніх форумів в регіоні, який об'єднав майже три десятки країн АТР, а також країни Євросоюзу.

Відзначається, що одним із основних завдань Форуму на початковому етапі було визначення достатнього рівня діалогового комфорту серед країн-учасниць. Водночас, в роботі зазначається, що ця діалогова платформа надавала малим та середнім державам регіону певну гарантію, що США – як єдина на той час наддержава – чи Китай (як регіональний лідер в Східній Азії) будуть частково стратегічно обмежені у беззастережному однобічному лобіюванні своїх інтересів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Дослідник акцентує на тому, що координуючи та направляючи роботу АРФ, Асоціація, зі свого боку, усіляко сприяє

культивуванню норм та принципів «Шляху АСЕАН». У питаннях безпекового співробітництва організація відстоює позиції інкрементального (поетапного) підходу до багатосторонньої співпраці в галузі безпеки з наголосом на превентивну дипломатію та зміцнення заходів взаємної довіри. Зазначається, що діяльність АРФ у сфері безпеки включає три послідовні етапи розвитку: реалізація заходів довіри в регіоні, превентивна дипломатія та створення в АТР механізмів запобігання і врегулювання конфліктів.

В роботі увага сфокусована на визначення ролі недержавних акторів в процесі формування безпекового дискурсу в Південно-Східній Азії. Наголошено, що новітні нетрадиційні виклики та загрози безпеці потребували сучасних і водночас більш гнучких форм співпраці та комунікації не лише між країнами ПСА, але також і між представниками недержавного сектору. Поступово діалог з питань безпеки почав ефективно доповнюватися неофіційним процесом по так званому «другому каналу», або, як його ще називають, дипломатією Другої доріжки (Track 2 Diplomacy). В роботі зазначається, що дипломатія Другої доріжки – це практика зустрічей, на яких фахівці з аналітичних центрів й представники академічних кіл генерують і аналізують ідеї та надають для урядів рекомендації з безпекових питань. Азійські аналітичні центри та створена ними мережа – це механізм, завдяки якому видатні представники громадянського суспільства долучалися до процесів неофіційної дипломатії та сприяли розбудові атмосфери довіри та взаєморозуміння серед наукових громад та політичних еліт Південно-Східної Азії. Зосередившись на розбудові мережі локальних науково-дослідних інститутів як своєрідних генераторів регіонального соціально-політичного та безпекового дискурсу, вони ділились результатами своїх досліджень з представниками офіційної влади. Таким чином, сам факт діалогу, навіть на неофіційному рівні, слугує потужним заходом зміцнення довіри між сторонами та сприяє виробленню відчуття колективної ідентичності.

У четвертому розділі «Вплив зовнішніх держав на безпекову діяльність АСЕАН та формування безпекового порядку денного в ПСА» розкрито зміст та значення впливу ключових позарегіональних держав на безпековий дискурс Південно-Східної Азії. В розділі розкриваються особливості впливу ключових позарегіональних держав на формування архітектури безпеки в Південно-Східній Азії у постбіполярний період. Обґрунтовується теза, що такі великі держави, як США та КНР мають визначальний вплив на формування безпекового порядку денного в ПСА. Презентуючи колосальний економічний, військовий та політичний потенціал обидві держави прагнуть консолідувати навколо себе якомога більшу кількість азійських держав, пропонуючи їм власні геостратегічні проекти (Ініціатива Поясу і Шляху, Індо-Тихоокеанський концепт). Стверджується, що однією із ключових сфер, за допомогою якої можна завоювати подібну лояльність є безпекова, позаяк поодиноці держави ПСА не в змозі гарантувати регіональну безпеку. Навіть колективні зусилля держав-членів АСЕАН можуть бути визначені як недостатні та малоефективні на тлі високого рівня регіональної конфліктогенності та нетрадиційних викликів безпеці. Якщо політика США та КНР періоду «холодної війни» була продиктована умовами ідеологічного та культурного

протистояння, то з розпадом СРСР спостерігається і еволюція підходів цих країн до ПСА та АТР загалом.

Встановлено, що у контексті високої імовірності формування нового глобального протистояння США та Китаю на світовій арені простежується тенденція до утворення аналогу біполярної підсистеми антагоністичного типу в ПСА, в основі якої лежить протистояння двох вищезазначених великих держав. Наголошено, що одним із основних елементів такого протистояння на регіональному рівні залишаються відносини держав-членів АСЕАН з ключовими позарегіональними країнами. Південно-Східна Азія за багатьма показниками займає ключове положення в Індо-Тихоокеанському регіоні, органічно об'єднуючи Тихий і Індійський океани, що робить АСЕАН стратегічно важливим партнером як для КНР, так і для США (міжнародна торгівля, контроль над основними водними шляхами і протоками, доставка енергоносіїв, тощо). Обстоюється думка, що концепт Індо-Тихоокеанського регіону відображає пошук спільного контрбалансування зростаючої економічної і військової потужності Китаю з боку США та їх союзників. У геополітичному відношенні мова йде про реструктуризацію системи регіональної безпеки в акваторії Індійського і Тихого океанів, які розглядаються як єдиний водний та геополітичний простір. Окрім того, проаналізовано роль та значення впливу таких позарегіональних держав, як Індія та Австралія на формування архітектури безпеки в Південно-Східній Азії.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження стало основою для вирішення важливого наукового питання, що полягає в обґрунтуванні важливості діяльності АСЕАН у сфері безпеки.

1. АСЕАН належить унікальна роль в процесах розбудови архітектури безпеки в ПСА. Від самого початку Асоціації бракувало досвіду та необхідних механізмів міжнародної взаємодії, які могли б обумовити швидку появу успішних моделей регіональної безпекової інтеграції на зразок Європи та Північної Атлантики. Підхід АСЕАН до регіональної співпраці відрізнявся не лише від традиційного процесу розбудови міждержавного об'єднання чи союзу держав виключно на фоні, як правило, спільної зовнішньої загрози, але також і від «зразкової» інтеграційної моделі ЄС. На відміну від Європи, члени АСЕАН не поділяли ліберально-демократичну політичну культуру, попри супротив прокомуністичним рухам всередині своїх країн. Засновники АСЕАН керувались, значною мірою, ідеєю розвитку повноцінної регіональної спільноти, а не інституційно інтегрованого економічного чи військового блоку. Подібна спільнота передбачала налагодження міцних мирних відносин між новими незалежними державами регіону та підвищення рівня взаємної довіри. У випадку з АСЕАН регіональне співробітництво здійснювалося за відсутності високого рівня функціональної взаємозалежності або сталої взаємодії, а також за умов існування суттєвих політичних та безпекових розбіжностей серед країн-членів. У цьому сенсі мета розбудови подібної регіональної спільноти з високим рівнем регіональної

самоідентифікації була причиною, а не наслідком політичної, стратегічної чи функціональної взаємодії та взаємозалежності держав ПСА.

АСЕАН є одним із небагатьох дієвих регіональних інструментів багатостороннього співробітництва з питань економіки, безпеки та інтеграції в ПСА з більш ніж піввіковою історією. Це також ефективний колективний механізм відстоювання геостратегічних інтересів малих та середніх держав регіону у стосунках із великими позарегіональними акторами міжнародних відносин, таких як, наприклад, США чи КНР. З огляду на подальшу перспективу цього міждержавного об'єднання, варто відзначити його неабиякий інтеграційний потенціал через призму поглиблення регіональної самоідентифікації відносно гетерогенних по багатьом параметрам держав регіону в межах становлення Спільноти АСЕАН у майбутньому.

2. «Шлях АСЕАН» є ключовим елементом для розуміння природи міжнародних відносин у Південно-Східній Азії, який у загальному вигляді можна охарактеризувати як сукупність норм та принципів, якими керуються держави регіону у відносинах між собою та у процесі прийняття рішень в межах Асоціації.

Серед останніх найбільш вагомими є наступні:

- невторчання у внутрішні справи країн регіону;
- невикористання силових методів при вирішенні міжнародних конфліктів чи суперечок;
- стимулювання регіональної автономії та опірності;
- відмова від механізмів колективної оборони західного типу.

Хоча деякі з цих норм базуються на загальних міжнародно-правових принципах, інші позиціонуються самими засновниками АСЕАН як унікальні соціокультурні практики регіону. У комплексі вони призвели до появи нового специфічного культурного та соціологічного підходу до управління конфліктами та процесів прийняття рішень. «Шлях АСЕАН» став не тільки символом, але й ключовим інструментом АСЕАН, за допомогою якого організація намагалася подолати внутрішньорегіональну напруженість та реалізовувала заходи по зміцненню регіональної довіри, що мало особливе значення у перші досить складні роки функціонування Асоціації. Згодом «Шлях АСЕАН» показав свою корисність у залученні нових членів та переконанні партнерів по зовнішньому діалогу підходити до вирішення спільних питань з точки зору АСЕАН, а також у подоланні базових розбіжностей під час налагодження комунікації.

Так, прийняття основних рішень організації шляхом консенсусу спрямоване на максимальне врахування інтересів та позицій усіх учасників переговорного процесу та мінімізує ризик нав'язування волі більш розвинутих за тими чи іншими параметрами (як правило, економічними чи військовими) країн менш розвинутих. Примат принципів поваги до державного суверенітету та невторчання у внутрішні справи інших країн має стабілізуючий ефект на внутрішньополітичну ситуацію в регіоні. Саме послідовна і непорушна прихильність до принципу невторчання стала перешкодою для використання такого ключового інструменту сучасної регіональної безпеки у світі, як регіональна інтервенція. Норми, які стосуються незастосування

сили при вирішенні міждержавних суперечок чи конфліктів та відстоювання принципу регіональної автономності ПСА позитивно впливають на міжнародне позиціонування держав-членів організації. Відмова від військових пактів та альянсів серед держав-членів АСЕАН визначає природу безпекового дискурсу, а також специфіку формування безпекового порядку денного в ПСА.

3. Спільнота безпеки АСЕАН є одним із фундаментальних стовпів Спільноти АСЕАН нарівні з двома іншими – Економічною та Соціокультурною Спільнотами. СБА покликана посилити здатність держав-членів АСЕАН протистояти як традиційним, так і нетрадиційним викликам. Вона також повинна зміцнити їх стосунки з партнерами по діалогу та іншими дружніми країнами у сфері безпеки. Особливістю Спільноти безпеки є те, що це не військовий союз і не структура колективної безпеки в традиційному розумінні, оскільки вона не передбачає створення спільної військової структури чи об'єднаних збройних сил. В АСЕАН дотримуються принципу «взаємозалежності безпеки». Тобто це форма співробітництва держав, чії системи національної безпеки настільки взаємозалежні, що їх неможливо розглядати у відриві одна від одної. Важливим фактором, який вплинув на формування Спільноти безпеки АСЕАН, було запобігання конфліктів, як у відносинах між самими державами-членами Асоціації, так і в стосунках з країнами, що не входять в організацію. У ширшому розумінні регіональної безпеки ідея створення СБА мала сприяти миру і безпеці в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в цілому, залучаючи до цього процесу партнерів по діалогу і зміцнюючи роль Асоціації як провідної сили Регіонального форуму АСЕАН з питань безпеки.

Особливості становлення СБА у постбіполярний період визначалися зміною глобального балансу сил та переформатуванням міжнародного середовища. Створення СБА було зумовлено дією як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Перша група включає політичну (демократизація) та економічну (лібералізація економіки та глобалізація ринку капіталів, товарів та послуг) трансформацію держав-членів АСЕАН, а також їх кореляцію зі співробітництвом у сфері безпеки, яке особливо актуалізується в контексті зростання нетрадиційних викликів та загроз безпеці. Друга група включає три базові завдання безпеки, а саме: правильне позиціонування організації по відношенню до центрів сили (КНР, США, потенційно Індія), адекватна реакція на стрімке зростання впливу Китаю в регіоні, а також зміцнення власних позицій в статусі гаранта регіонального порядку та основної рушійної сили інтеграційних процесів в ПСА.

З огляду на безпекові завдання, які стояли перед АСЕАН, уявляється доцільним виокремити, принаймні, чотири етапи в діяльності АСЕАН в сфері забезпечення безпеки:

Перший етап. 1967 р. - середина 1970-х рр. – період становлення організації, під час якого зусилля держав-членів Асоціації були спрямовані на подолання внутрішніх протиріч, підвищення рівня взаємної довіри та налагодження діалогу.

Другий етап. Друга половина 1970-х - кінець 1980-х рр. Зусилля АСЕАН в цей період були зосереджені на зміцненні політичних режимів держав-членів, підвищенні рівня «національної та регіональної опірності», сповідування

концепції закритого регіоналізму, яка відповідала прагненню АСЕАН уникнути залучення країн регіону ПСА до глобального протистояння наддержав.

Третій етап. Початок 1990-х - початок 2000-х рр. – період, який характеризувався формуванням в рамках АСЕАН нового підходу до забезпечення регіональної безпеки, що ґрунтувався на ідеях відкритого регіоналізму, пошуком нових інструментів безпекової взаємодії – АРФ, формати АСЕАН + після завершення глобального блокового протистояння .

Четвертий етап. Середина 2000-х - початок 2020-х рр. – період, позначений формуванням Спільноти безпеки АСЕАН як відповіді на перебалансування геостратегічного простору у постбіполярний період, спробами АСЕАН реалізувати власні безпекові ініціативи з метою збереження провідної ролі організації в регіоні ПСА, маневруванням між інтересами великих позарегіональних держав та намаганням зберегти ПСА максимально нейтральним регіоном у контексті високої імовірності нового глобального протистояння США та Китаю.

Таким чином, простежувалася чітка тенденція до зростання ролі безпекового напрямку на шкалі пріоритетів АСЕАН.

4. У постбіполярний період у Південно-Східній Азії актуалізувалися численні виклики безпеці не лише традиційного, але і, в значній мірі, транснаціонального та транскордонного характеру, тим самим дедалі більше розмиваючи чіткі кордони між класичним розумінням понять внутрішньої та зовнішньої безпеки. На тлі процесів економічної та технологічної глобалізації у ПСА поступово на перший план безпекового порядку денного постають питання шляхів та засобів подолання нетрадиційних загроз, пов'язаних з міжнародним тероризмом, безпекою світових водних маршрутів та проток, незаконною торгівлею зброєю та наркотичними речовинами, торгівлею людьми, подоланням наслідків стихійних лих та вірусних захворювань тощо.

Взаємозалежність безпеки країн Південно-Східної Азії стає дедалі очевиднішою, оскільки те, що відбувається в одній країні регіону, безумовно, впливає на сусідні. Боротьба з вищезазначеними проблемами, які представляють істотну загрозу для регіональної стабільності та миру, є серйозним викликом для АСЕАН і потребує колективних та консолідованих зусиль та співпраці у сфері безпеки.

В умовах глобального перебалансування сил системи міжнародних відносин та безпекової невизначеності постбіполярності в Південно-Східній Азії постала нагальна потреба у створенні регіонального колективного органу з питань безпеки, який включав би не лише держави-члени АСЕАН, але і інші позарегіональні країни. З цією метою впродовж 90-х рр. ХХ ст. АСЕАН активно долучається до процесу пошуку нових форм та інституційних безпекових механізмів співпраці на регіональному рівні. Результатом цього стало рішення про започаткування багатостороннього Форуму АСЕАН з питань безпеки, який був покликаний об'єднати зусилля міжнародної регіональної спільноти для координації дій, спрямованих на розв'язання найбільш гострих проблемних вузлів у сфері безпеки,

особливо нетрадиційного характеру. Заснування такої міжнародної інституції у 1994 р. стало важливим етапом на шляху еволюції безпекової діяльності організації.

Ця діалогова платформа надавала малим та середнім державам регіону можливість бути почутими більш впливовими та сильними акторами міжнародних відносин, а також мати змогу більш ефективно відстоювати свої інтереси в регіоні. Багатосторонній формат співробітництва дещо звужує варіативність регіональних чи світових країн-лідерів диктувати свої умови менш розвинутим державам. Координуючи та направляючи роботу АРФ, Асоціація, зі свого боку, усіляко сприяє культивуванню норм та принципів «Шляху АСЕАН», що позитивно впливає на процес регіональної самоідентифікації, солідарності та гомогенізації ПСА в цілому. У питаннях безпекового співробітництва організація відстоює позиції поетапного підходу до багатосторонньої співпраці в галузі безпеки з наголосом на превентивну дипломатію та зміцнення заходів взаємної довіри.

5. Великі держави значною мірою впливають на безпековий порядок денний в Південно-Східній Азії як важливої складової більш значущого Азійсько-Тихоокеанського регіону. Адже АТР сьогодні – один з небагатьох регіонів з найбільш динамічними показниками економічного розвитку та інтенсивності інтеграційних процесів у світі. На глобальному рівні саме тут перетинаються геополітичні інтереси найбільш впливових та розвинутих країн світу, а також держав, що претендують на регіональне лідерство. На регіональному рівні підсистеми міжнародних відносин АТР перебуває на стадії просторової та геополітичної трансформації, чому останнім часом усіляко сприяють Сполучені Штати Америки.

США прагнуть повернути собі лідируючі позиції у світі. Системно зменшуючи свою військову присутність в ПСА у 90-ті рр. ХХ ст. на користь примату укріплення торгово-економічних зв'язків, Сполучені Штати переспрямували вектор своєї зовнішньої політики на Близький Схід, тим самим намагаючись задовольнити власні зростаючі енергетичні потреби. Поступово новоутворений «вакуум сили» в Азії намагається заповнити Китай. Зміна концептуально-доктринального дискурсу зовнішньої політики США та «розворот» на Схід відбувається лише на початку 2010-х рр. Політика «м'якого стримування» КНР набуває більш конфронтаційного характеру з приходом до влади в США у 2017 р. адміністрації Д. Трампа. На нормативному рівні Китай проголошується стратегічним супротивником офіційного Вашингтону. На фоні розгортання економічної війни проти КНР США паралельно розвивають мережу неформальних союзів лояльних держав в АТР задля посилення там власних геостратегічних позицій. Адміністрацією Д. Трампа висувається новий концепт Індотихоокеанського регіону на заміну регіону Азійсько-Тихоокеанському. В геополітичному відношенні це реструктуризація системи регіональної безпеки в акваторії Індійського і Тихого океанів, які від недавнього часу розглядаються американцями як єдиний водний та геополітичний простір. Поява нової Індотихоокеанської стратегії Вашингтону обумовлена прагненням США контрбалансувати очевидне посилення позицій Китаю в регіоні.

КНР, зі свого боку, планомірно інтенсивно розвиваючись протягом останніх десятиліть, прагне укріпити власні позиції в Азії і в ПСА, зокрема, в якості регіонального гегемона та одного зі світових центрів сили в глобальному плані. Задля цього офіційний Пекін ефективно використовує інструменти «м'якої сили» – економічний вплив, торгіві відносини та інвестиційні фінансові інструменти. На протипагу американській військово-морській перевазі КНР висуває стратегію глобального економічного домінування під назвою «Ініціатива поясу та шляху» (Belt and Road Initiative), що поєднує два масштабних світових інфраструктурних проекти: «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський Шовковий шлях XXI століття». Таким чином, Китай за рахунок вирішення власних ресурсних проблем прагне отримати економічну перевагу над коаліцією країн Заходу на чолі зі США, а також отримати економічні важелі впливу на ряд країн в ключових регіонах світу. Особливо чутливими та життєво важливими для Китайської Народної Республіки залишаються питання доступу та контролю над акваторією Південно-Китайського моря та, особливо, Малакською протокою – ключовою транспортною водною артерією, через яку туди надходить переважна більшість енергоносіїв з Африки та Близького Сходу. Для цього Китай продовжує проводити достатньо жорстку політику стосовно морських кордонів та нарощувати військово-морський потенціал своїх збройних сил, що потенційно підвищує рівень конфліктогенності в регіоні.

Індія також прагне відігравати більш значущу роль в умовах макрорегіональної трансформації Азійсько-Тихоокеанського регіону. США намагаються скористатись залученням Індії як другої найбільшої держави Азії до їх протистояння з КНР, чого індійське керівництво намагається усіляко уникнути. З іншого ж боку, політика Індії «Дій на Сході» (Act East policy) корелюється із її прагненням на лідерство в Південній Азії з подальшим розширенням впливу і у східному напрямку. У цьому випадку яскраво простежується потенційна конкуренція між Індією і Китаєм за контроль над Південними та Південно-Східними морськими транспортними шляхами. В рамках концепції ІТР виглядає природним процесом відродження Чотиристороннього Діалогу по безпеці у складі США, Японії, Індії та Австралії. Остання також переслідує власні національні інтереси в регіоні. Як один із основних союзників США поза НАТО, Австралія так чи інакше йде у фарватері американської зовнішньої політики, а як важливий торгівельний партнер АСЕАН офіційна Канберра паралельно намагається покращити економічні відносини з державами-членами Асоціації. Участь у Чотиристоронньому діалозі підвищує статус Австралії в ІТР та дозволяє активно впливати на ряд регіональних безпекових процесів.

Безпекова діяльність АСЕАН зосереджується на тому, щоб не допустити втягування регіону Південно-Східної Азії в імовірне біполярне протистояння між США та КНР. Вона включає в себе прагматичне балансування між інтересами основних зовнішніх гравців в регіоні, а також прагнення зберегти центральну роль АСЕАН в регіональних інтеграційних та безпекових процесах. Просування концепту ІТР в американському варіанті може позбавити Асоціацію статусу «рушійної сили» на азійсько-тихоокеанських багатосторонніх майданчиках,

одночасно знижуючи її значимість в регіоні. Водночас, зростає ризик знецінення власних багатосторонніх механізмів з питань безпеки в умовах, де кожна з наддержав прагнуче вибудувати власну моноцентричну систему безпеки, що безсумнівно знизить актуальність та ефективність асеанівських діалогових форматів.

Таким чином, в цілому АСЕАН намагається дотримуватися перевіреної часом стратегії «хеджування ризиків», коли поступки одній великій державі компенсуються поступками іншій. Таке балансування тривалий час дозволяло Асоціації вдало маневрувати між інтересами ключових акторів міжнародних відносин на свою користь. Відновлений формат «квартету» в ІТР свідчить про намір США залишатися активним гравцем в регіоні, що, з урахуванням зростаючого занепокоєння по відношенню до КНР, відповідає інтересам країн-членів АСЕАН. Але, разом з тим, паралельно діючим безпековим структурам АСЕАН, таким як, наприклад, Регіональний форум з питань безпеки, створюється Чотиристоронній діалог. Це ставить під сумнів збереження провідного місця АСЕАН в архітектурі регіональної безпеки у майбутньому та підриває центральну роль організації в регіональних процесах у цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Авер'янов С. В. (2016). Формування Спільноти Безпеки АСЕАН: теоретичний та практичний аспекти. Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць, 110 (7), 414-418.
2. Авер'янов С. В. (2020). Безпековий аспект відносин АСЕАН та КНР у Південно-Східній Азії. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія, 28-29, 128-137.
3. Авер'янов С. В. (2020). АСЕАН в контексті сучасних викликів регіональній стабільності в Південно-Східній Азії. Міжнародні відносини Серія «Політичні науки», 22. Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/4031/3675

Статті в інших наукових виданнях:

4. Авер'янов С. В. (2020). Безпекові механізми багатостороннього співробітництва в Південно-Східній Азії. Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць, 153 (2), 400-404.

Статті в іноземних наукових виданнях:

5. Авер'янов С. В. (2017). Політика Сполучених Штатів Америки в Південно-Східній Азії за адміністрації Дональда Трампа. Eurasian Academic Research Journal, 9, 82–89.

6. Авер'янов, С. В. (2017). Феномен «Шляху АСЕАН» та його роль у функціонуванні Асоціації Південно-Східної Азії. *Evropský politický a právní diskurz*, 4 (3), 70-77.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Авер'янов С. В. (2016). Формування механізмів співробітництва з питань безпеки у Південно-Східній Азії. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна» (м. Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 7 квітня 2016 р.), 12-15.

8. Авер'янов С. В. (2016). Спільнота безпеки АСЕАН: особливості інтеграційних процесів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин». (м. Київ, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 27 жовтня 2016 р.), 60-63.

9. Авер'янов С. В. (2017). Особливості прийняття рішень в АСЕАН. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 30 березня 2017 р.), 36-40.

10. Авер'янов С. В. (2017). Особливості політики Сполучених Штатів Америки в Південно-Східній Азії за адміністрації Дональда Трампа. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 26 жовтня 2017 р.), 50-53.

АНОТАЦІЯ

Авер'янов С.В. Безпекова діяльність АСЕАН у Південно-Східній Азії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2021.

Дисертаційна робота є всебічним дослідженням безпекової діяльності АСЕАН в процесі формування архітектури безпеки в Південно-Східній Азії в умовах стрімкої динаміки регіонального перебалансування геостратегічного простору у постбіполярний період. Висновки та результати роботи дають розуміння динаміки і основних тенденцій розвитку регіону Південно-Східної Азії, зокрема, у сфері безпеки.

У дисертації було запропоновано авторську періодизацію діяльності АСЕАН у сфері безпеки. Було проаналізовано внутрішні та зовнішні причини, які спонукали

членів Асоціації до формування Спільноти безпеки АСЕАН. Особливу увагу при цьому було приділено процесу становлення Спільноти безпеки АСЕАН як однієї із трьох основних «опор» Спільноти АСЕАН. Це дозволило покращити систематизацію теоретичних та практичних досліджень міжнародних безпекових процесів та поглибити знання про особливості формування архітектури безпеки в Південно-Східній Азії.

Ключові слова: Індो-Тихоокеанський регіон, Південно-Східна Азія, АСЕАН, Спільнота безпеки АСЕАН, «Шлях АСЕАН», безпека, міжнародні відносини, міжнародні організації, зовнішня політика.

АННОТАЦИЯ

Аверьянов С.В. Безопасностная деятельность АСЕАН в Юго-Восточной Азии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2021.

Диссертационная работа является всесторонним исследованием деятельности АСЕАН в сфере безопасности в процессе формирования архитектуры безопасности в Юго-Восточной Азии в условиях стремительной динамики регионального перебалансирования геостратегического пространства в постбиполярный период. Выводы и результаты работы дают понимание динамики и основных тенденций развития региона Юго-Восточной Азии, в частности, в сфере безопасности.

В диссертации было предложено авторскую периодизацию деятельности АСЕАН в сфере безопасности. Соответственно были проанализированы внутренние и внешние причины, побудившие членов Ассоциации к формированию Сообщества безопасности АСЕАН. Особое внимание было уделено процессу становления Сообщества Безопасности АСЕАН как одной из трех основных «опор» Сообщества АСЕАН. Это позволило улучшить систематизацию теоретических и практических исследований международных процессов в сфере безопасности и углубить знания об особенностях формирования архитектуры безопасности в Юго-Восточной Азии.

Ключевые слова: Индо-Тихоокеанский регион, Юго-Восточная Азия, АСЕАН, Сообщество Безопасности АСЕАН, «Путь АСЕАН», безопасность, международные отношения, международные организации, внешняя политика.

ABSTRACT

Serhii V. Averianov. ASEAN Security Activities in Southeast Asia. Qualification scientific thesis. Manuscript.

Thesis for the Academic Degree of Candidate of Political Science. Specialization 23.00.04 – Political Problems of the International Systems and Global Development. –

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation is a comprehensive study of the security activities of ASEAN in the process of forming the security architecture in Southeast Asia during rapid dynamics of regional rebalancing of geostrategic space in the post-bipolar period. Its conclusions and results provide an understanding of the dynamics and main security trends in Southeast Asia. The thesis analyzed the legal, axiological and praxeological principles of the Association on the example of the ASEAN Community as a basic security initiative of the organization, aimed at ensuring the necessary level of cooperation between member states in addressing pressing security issues in Southeast Asia.

The structure of the thesis is aimed at gaining optimal solution of the set tasks. It allowed the researcher to obtain scientific results in the form of conclusions that give a holistic view of the conceptual principles, mechanisms, core directions of ASEAN security activities in Southeast Asia, specific security cooperation patterns between member states of the Association and key non-regional actors in international relations. The study provides a thorough analysis of the scientific level development of the problem, reveals the main trends of modern research on the problems of East Asian integration and security processes, taking place in the Asia-Pacific region and, in particular, in Southeast Asia. The conclusion being substantiated is that the assessment of the effectiveness of ASEAN activity varies depending on the political science paradigm, supported by one or another researcher.

The study notes that the collapse of the bipolar system of international relations in the early 1990s caused significant strategic and geopolitical metamorphoses. The end of the Cold War between the United States and the Soviet Union led to a rebalance of power not only in Europe but also in the Asia-Pacific region. Taking into account the growing geostrategic potential, positive dynamics of the Asia Pacific economic processes in the post-bipolar period and the prospect of its transformation into the Indo-Pacific region, the theoretical and practical relevance of security study in Southeast Asia is growing as well.

The author offers his own periodization of the development of ASEAN security activities. In this sense, the internal and external reasons that motivated the members of the Association to form the ASEAN Security Community have been analyzed. Particular attention was paid to the process of formation of the ASEAN Security Community as one of the three main «pillars» of the ASEAN Community. This allowed to improve the systematization of theoretical and practical research of international security processes and to deepen knowledge about the peculiarities of the formation of security architecture in Southeast Asia.

As for Ukraine, the results of the study open up additional opportunities for establishing friendly constructive relations with ASEAN member states, especially in matters of maintaining international peace and security.

Keywords: Indo-Pacific region, Southeast Asia, ASEAN, ASEAN Security Community, «ASEAN Way», security, international relations, international organizations, foreign policy.